

tartozó minden oktató és nevelő munkatársamat, iskolafajra való tekintet nélkül, azt a szívből jövő óhajomat fejezem ki, — a nélkül, hogy az egyes iskolafajokhoz tartozó egyesületek megbántását szándékoznám, hogy mindnyájan ehhez az összefogó Egyesülethez csatlakozva biztosítsuk felettes hatóságainktól annyira óhajtott, a magyar törvényhozás által pedig elrendelt egységes magyar oktatást és nevelést.

*Dr. Balogh Ányos.*

## A szülőföldismeret és falukutatás szerepe a népművelésben.\*

A népművelés nagy lendületet vett mozgalmában a szülőföldismeretnek és falukutatásnak igen nagy a szerepe. A falusi népművelésnek manapság az alapismeretek terjesztésén kívül egyrészt a falu anyagi haladásán, másrészt a falu népének nemzeti kultúránkban való nevelésén kell fáradoznia. A népművelési munka szervezője hiábavaló munkát végez akkor, ha a falut nem magából a faluból akarja nevelni. Már pedig az alapos falunevelő munkának állandó támaszt csak a szülőföld- és faluismeret nyújthat.

Az utóbbi időben megjelenő falukutató, vagy más néven szociográfiai munkák és szülőföldismereti földrajzi művek célkitűzésükben és tárgykörükben többnyire határozott irányúak és terjedelműek ugyan, de gyakran össze is folyhatnak s ezért némelyik tanulmány mindkét irányzatot visszatükrözi.

Mielőtt a részletekbe bocsátkoznánk, a rendszeresség céljából vázolom az itt felvetődő problémaköröket. Tisztázni kell a következőket: 1. Mi a szülőföldismeret és mi a falukutatás; 2. Melyek a módszereik; 3. Milyen szerepet visznek ezek a falusi népművelésben, vagy helyesebben: a falunevelésben?

A szülőföldismeret nemzeti földrajzunk egyik hajtása, amely az iskolában hazánk földrajzának alapvető része. Célja az otthon, a szülőföld — falu, város és annak környéke — megismertetése és azon keresztül való megszerettetése, a nemzeti öntudat felébresztése, legfőképpen pedig a honi röghöz való ragaszkodás megerősítése.

A szülőföld fogalmának tartalma minden ember lelkében más-más élményekből szövődik össze. Rendszerint a legegységesebb élmények azok, amelyek legnagyobb vonzóerőt kölcsönöznek az otthon fogalmának. Mikor szülőföldemre utazom, mindig felvetődik bennem a kérdés: mi vonz hát annyira hazafelé? Elsősorban a vérségi, rokon és baráti kapcsolatok. De érzem: még valami más is! Szülőföldemhez tudatosan vonzódok, mert látom földjében a vért és a verejtéket, a munkát és a szenvedést. Tehát nemcsak a vérségi kapcsolatok váltják ki bennünk e vonzódást, hanem a táj ezerszálú szövödményét érezzük magunkban összefonódva, melynek egyes érzékeny szárait az emlékezés mindúntalan megérinti. Nagy vonzóereje van a hazai rögnök! Egyszerű emberektől, vi-

\* A szerző előadása a Bars és Hont k. e. e. vármegyék Népművelési Bizottságának 1940 aug. havában Léván rendezett népművelési előadóképző tanfolyamáról.

lágháborús orosz foglyoktól hallottam, hogy bennük valahol a Baikal-tó mellékén kristályosodott ki a sok élményből szülőföldjük képe, összehasonlítások révén ott tudatosították és értékelték távoli otthonukat, akkor szerették meg igazán szülőföldjüket, amikor messzi keleten, közelebb a Föld túlsó oldalához, világos fogalmakat alkottak róla.

De így van ez többé-kevésbé kisebb vonatkozásokban is. A szülőföldismertetés épen ezt a tudatos hazaszeretetet igyekszik már fiatal korban kialakítani, ezért szintetizálja a szülőföld lelkét, ezért rajzolja meg azokat a jellemző vonásokat, amelyek az otthoni táj képét környezetéből kiemelik. Lélektani tény, hogy a szülőföldről már fiatal korban tudatosítódott és bevésődött legjellemzőbb vonások később sokszor felbukkannak és még jobban megrögződnek.

Előbbiekben próbáltam a szülőföld fogalmát lélektanilag levezetni. Ezek szerint tehát a szülőföld fogalma jórészt szubjektív elemekből nyeri tartalmát, amelyet a tudatos értékelés és tudatos szeretet kialakítása céljából a táj jellemző, objektív vonásaival kell megtámasztani. A szülőföld területe többnyire relatív, mert határait rendszerint az ismeretkör és az érdeklődés kiterjedése szabja meg.

A nevelendő szubjektív élményei adottak, ezekkel az élményekkel kell megszerettetni a szülőföld valóságát. Meg kell festenünk tehát a szülőföld tárgyilagos földrajzi képét. Legelőször színekre, adatokra van szükségünk, amelyeket esetleg helyi vonatkozású művekből gyűjtünk egybe, leginkább azonban magunk, nyitott szemmel járva, a tájból és annak éetéből hámozzuk ki. Ez a munka a körültekintő adatgyűjtés. Rendszeres szempontjai a következők lehetnek:

- I. A szülőföld őstörténete és történelmi fejlődése.
- II. A szülőföld helyzete a vidékben és tájban.
- III. A szülőföld természeti viszonyai (domborzat, éghajlat, vízrajz, szerves élet, ásványok, talaj) és természeti szépségei.
- IV. A szülőföld élete: 1.- lakói (nyelv-, vallás- és foglalkozásbeli megoszlás) és a nép alapjellemje. 2.- Gazdasági viszonyok (a gazdasági élet természeti feltételei és azok kihasználása, a gazdálkodás formája és belterjességi foka, telkesítés, talajjavítás, telepítési és tagosítási viszonyok. 3.- Településföldrajz (a táj telepítő energiái, a település jellege, építkezési stílusok és hagyományok, nevezetesebb épületek és emlékek. 4.- Népmozgalmi viszonyok és népegészség. 5.- Művelődési viszonyok (írni-olvasnitudás, népkultúra: népszokások, hagyományok, népviselet, népművészet; általában a nép tárgyi és szellemi néprajza. 6.- Közigazgatás. 7.- Szociográfia (általános objektív képalkotás a szülőföld kulturális, gazdasági és szociális viszonyairól, egykekérdés, hiányosságok, pótlások módja stb.)

Ez a legfontosabb munka. Továbbmenni nem okvetlenül szükséges — legtöbb gyűjtő nem is megy tovább — mert a továbbiakban — mert a továbbiakban — meg kell festeni, szálakat kell összeszöni, nemcsak összehordani, hanem építeni is kell; ez az építés pedig, vagyis a földrajzi szintézis csak hivatottak kezében sikerülhet. A szintézisben mutatjuk ki a természeti környezet és a nép élete közötti összefüggést, a föld és nép együttélését.

Ez a kutatómunka azonban nem lehet öncélú. A szülőföld első-

sorban nem tudományos objektum, hanem nevelő táj, tehát a róla szóló ismeretnek is elsősorban a szellemi és erkölcsi nevelés terén kell közvetlenül gyakorlati célokat szolgálnia. Tükör legyen ez, hogy a táj népe ne csak magában érezze, hogy él, hanem lássa is magát benne. Fontos ez az öntudat kialakításánál.

Munka szempontjából tehát a szülőföldismereti földrajz főként a szülőföld népének erkölcsi és szellemi nevelését szolgáló szűkebb vagy tágabb körű adatgyűjtemény, vagy fejlettebb fokon földrajzi szintézis.

\* \* \*

A falukutatás már nem közvetlenül nevelési célokat szolgál, hanem a nép és táj érdekében gyakorlati eredményekre tör s manapság a szociálpolitikának kutató módszere. Figyelme már nem a természeti tájra, hanem az ember életére irányul, a falu emberi életközösségére.

A falu megismerésére és megértésére való törekvés nem új keletű. Már Tessedik Sámuel — a szarvasi lelkész — egész életét a falu életének emelésére áldozta. A múlt század végén a szövetkezeti mozgalom megindulásával és az agrár élet megszervezésével már intézményesen is a falu felé irányult a figyelem. Közvetlenül a világháború kitörése előtt

Czettler Jenő tanulmányozta behatóan a tanyavilágot, feltárta azt a maga realitásában és ezzel a magyar agrárpolitikának és agrárszociológiának vetette meg alapjait.

A magyar falut részben még ma is idillikus képben látja a városi nagyközönség. Az egy utcás falu bogárhátú, nádfedeles és muskátliblakú kis házai, a határ pipacsos és búzavirágos gabonatóblái úgy rögzültek be a városi nagyközönség képzetébe, mint ahogyan a falu életéről írt régebbi regények és a fővárosi képkiállítások kékegű és bárányfelhős romantizmusa tükrözte azt. Pedig századunk elején a Széchenyi Szövetség ifjú munkásai mást is láthattak a falun. Olyasmit láttak, ami után nem csodálkozhattak a tuberkulózis és trachoma szinte ijesztő méretein és a nagy gyermekhalandóságon. Az alföldi falvak nagyrésze, különösen az autó nagymérvű térhódítása miatt, nyáron portengerben fuldokol, télen pedig — jó kövezet híján — majdnem a sárba vész. A nyílt kutak vize néha valósággal a tifusz táptalaja. E mellett sok társadalmi, gazdasági és politikai bajban sínylődik a falu, a magyar faj életének fenntartója, táplálékot asszimiláló orgánuma.

A mai szépirodalmi művek nagy részében már más a falu. Némelyik valóságos falutanulmány; igaz, sok bennük a szubjektívitás, néha komor hangulat is borong bennük, de mindenesetre a naturalista irányzatban már megközelítették a valóságot.

A falukutatás második korszaka a világháborút követő időkre esik. A világháború utáni idők társadalmi egyrészt a népi gondolatot karolja fel. Nemzeti kultúrájában: nyelvében, szokásaiban, hagyományaiban, vagyis népiségében igyekszik biztosítani létét, másrészt a szociális gondolat jegyében akarja emelni az egyén és a közösség életszintjét. A kutatók egész sora már nemcsak avval a célkitűzéssel járja a falut, hogy ott a szociálpolitika számára adatokat keressen, vagy diagnózist állítson fel az orvoslás számára, hanem azért is, hogy a falu ősi kultúráját megmentse, s a hamis álarc mögül visszavezesse a népet abba a régi

lelki életformába, amely azelőtt sajátos, tiszta lelki arca volt. E kettős célkitűzésben újult meg a háborúutáni falukutatás.

A világégés utáni lázas tevékenységben több falukutató módszer alakult ki. Van egyéni és csoportos falukutatás. Ha egyetlen kutató járja a falut; munkája ritkán sikerülhet, mert — a szubjektivitástól eltekintve — lehetetlen megkívánni egy embertől, hogy minden kérdésben otthonos legyen, minden kérdést alapjainál fogva ragadjon meg. — Javított alakjának tartják az u. n. kérdőíves módszert. Ennél egy táj bizonyos szempontok szerint kiválasztott adatait kérdőívek kiküldésével szerzik be, amelyeket azután párhuzamosan ellenőriznek s a reális eredményeket összesítik. Az egyéni módszer második változata az, amikor a kutató saját szülőfaluja szociográfiáját írja meg. Ez esetben tájékozott ugyan a kérdések tömkelege felől, egyes kérdéseket azonban szubjektíve kezel. — Az egyéni-módszernél jobban bevált az u. n. csoportos munka. A magyar Táj- és Népkutató Csoport már több ízben végzett ilyen kutatásokat. A csoport tagjait a legkülönbözőbb szakemberekből válogatják össze — van közöttük geográfus, történész, néprajzos, geológus, orvos, ügyvéd, szociológus, gazdász, stb. — s mindegyik a maga területén dolgozik. Egymás eredményeit azután ellenőrzik és belőlük következtetéseket vonnak le. A felvidékiek kisebbségi időszakában, 1936-ban a Garam mentén a proházások is ilyesféle módon dolgoztak, s a felszabadulás után a Táj- és Népkutató Csoport szintén ilyen módszerrel végzett kutatásokat — különösen az egykét illetően — a lévai járás néhány községében. A csoportos munka bizony nem mondható gyorsnak, eredményei azonban már megbízhatóbbak.

Az alapos népművelői munka megkezdésekor legelső teendő a falu lelkületének alapos megismerése, vagyis annak a világnézeti, életfelfogásbeli körnek a feltárása, amelyben a falu él, mert sikeres népművelői munka addig meg nem szervezhető, amíg az nem a nép lelki alkatahoz indul. Ezt a lelki alkatot is a falumunka összegyűjtött anyagából meríthetjük.

A falu lelkiségének talán legjellemzőbb vonása a hagyományokhoz való ragaszkodás. Nincs ez írásba foglalva, századok óta öröklődik nemzedékről-nemzedékre s olyan mélyen belevésődött a falu lelkiségébe, hogy öntudatlanul is közösségformáló tényező. Az a jóindulatú népművelő, aki talán csak tájékozatlanságból is a falu élő tradícióit megsérti, a közösséget támadja meg, pletykajárásba kerül, tévedését jóvá kell tennie, míg nem késő, mert a falu kiközösíti. A hagyományok és népszokások a falu lelki életének legfőbb irányítói, alapjai a messzi múltban gyökereznek és ez a gyökér minden nemzedékben újra és újra kivirágzik. Ezért azokat a hagyományokat és szokásokat, amelyek határozottan károsak, csak fokozatosan szabad nyesegetni, észrevétlenül kell visszafejleszteni, mert ez nemcsak a falu és a népművelő kölcsönös békéjének, hanem az egész népművelés ügyének is lényeges feltétele.

A falu lelkiségének másik életvonása a józan, természetes realizmus. A faluhoz nem szokott városi embernek idegen ez a vonás. A természet környezethatása ez, mert a falu embere nemcsak embertársainak közösségében él, hanem a természet együttesének hatása alatt is

áll. Ilyen vonás a városi emberben nem is keletkezhetik, mert a természet együletesének besugárzódása ez, a szabad természetből leszűrt élet-filozófia. Tapasztalhatjuk, hogy nagy átlagban a falusi embernek csak az élet valóságai iránt van kifejlett érzeke, s mindannak, aminek reá nincsen közvetlen hatása, vagy amire néki nincsen közvetlenül szüksége, annak hamarosan hátat fordít, mert az számára értéktelen. Nem rideg anyagias önzés ez, nem tunyaság a gondolkozásban, sem durva visszautasítása a magasabb szellemi közösségbe való törekvésnek, hanem az adott szükségletekre beállított értékelés, a rög józan szava. — A népművelőnek ebbe a reális életfelfogásba kell beleilleszkednie, mert falun valódi érdeklődésre, tehát a népművelői munka igazi sikerére csak így tarthat számot.

Ha a falu lelkiségébe így beleilleszkedtünk, akkor a falu ismeret anyagából ki kell válogatnunk azokat a jellemző adatokat, amelyek a falusi közösség társadalmi, gazdasági és kulturális életnyilvánulásainak vázát alkotják. Csak ennek alapján láthatjuk a tennivalókat, állíthatjuk be azokat a népművelés munkatervébe, csak így tudhatjuk meg, hogy mit kell a faluba bevinni, esetleg oda visszavinni, vagy onnan mint károsat eltávolítani. A falu megismerésekor nagyon fontos teendő annak megállapítása, hogy a falut milyen idegen élethatások érték, vagy gyakorlatiasabban: milyen viszonyban áll a várossal, milyen művelődési elemeket vett át tőle.

A falusi népnevelő munkával kapcsolatban felvetődik a kérdés vajjon a kultúrát őrizzük-e meg s a haladásról ne tudjunk, vagy pedig a civilizációt vezessük-e be s tegyünk mindent múzeumba, ami régi, amit őseink hagytak ránk? Erre már feleltem Győrffy István szavaival. Azokat úgy értelmezzük, hogy igenis be kell vinnünk azokat az egyetemes emberi vívmányokat a faluba, amelyek a falu társadalmi és gazdasági haladását biztosítják a falu viszonylatában, mert egyrészt a falusi embernek is egészségesen kell életét leélnie, másrészt nemzeti érdek is, hogy a falu gazdasági és társadalmi téren le ne szoruljon a haladás útjáról.

De ebben a haladásban is meg kell tartani a nemzeti vonásokat. Tévedünk, ha azt hisszük, hogy Nyugat civilizált nemzetei nem ápolják ősi kultúrájukat. Bizony, nemcsak ők ápolják, hanem minden körülöttünk lévő nép, hiszen a népi gondolat uralomrajutása épen ezt jelenti.

Már most ezek figyelembevételével kell a falu művelődési szükségleteit megállapítani s a faluművelést megkezdeni. Ezek a feladatok nagyon sokfélék. Más, talán mondhatjuk, hogy egyöntetűbb munkatervet kell összeállítani az alföldi tanyavilág egyes helyein, ahol sajnos, az analfabetizmus még most sem tűnt le teljesen s az általános és szakismeretek, egészségügy, stb. tekintetében is még hiányosságok vannak. Más munkatervet kell összeállítani a zárt településekben, ahol már a problémák sokfélesége, de a munka határozottan könnyebb megvalósítási lehetősége is fogadja a népművelőt.

Sokfélék a feladatok, de sokfélék az eszközök is; válogatni kell bennük. Fontos, hogy a nevelés és művelés a környezethez idomuló, időszerű és a lehető leggyakorlatiasabb legyen. Hiába magyarázzuk pl.

a gyümölcsfák szemzését és a koronanevelést táblarajz segítségével, nincs annak foganatja, mert hiányzik belőle a gyakorlati valóságosság. Hallottam viszont egy kitűnő előadást, amelyen az előadó a gyümölcsöskertben magyarázta el és mutatta be az őszi barackfák szakszerű metszését — amely az ú. n. „elsőprűsödés“-t megakadályozza — s azt a hallgatóság gyakorlatilag nyomban el is sajátította. Ne szép előadásokkal világítsuk meg a gazdasági kérdéseket, hanem közvetlenhangú megbeszélés és gyakorlati bemutatás, vagy munka segítségével. A módosítók adottak. Ha nincs mintagazdaság — ami nem is feltétlenül szükséges mindenütt — össze kell gyűjteni a hallgatóságot egy-egy falusi kertben és megbeszélni a téendőket. Fontos azonban, hogy az előadó, vagy helyesebben a munka bemutatója ismerje a helyi viszonyokat. Előadóként megfelel egy szakképzett gazda, vagy kertész. A bemutatás helyét lehetőleg mindig változtassuk — emberek vagyunk, — nehogy önérzeteskedés vagy torzsalkodás legyen a következmény, ami az elidegenkedést már eleve kiváltja. Ne bíráljuk az egyszerű népből, hanem közös akarattal küszöböljük ki azokat. Ne formális versenyfutást rendezzünk a haladásban — hiszen akkor a valami okból elmaradottabbak már kezdetben kilépnek — hanem megfontolt, nyugodt együttmenetelést kezdeményezzünk. Ne falusi kiváltságokat termeljünk ki e téren, hanem mindig erős átlageredményre törekedjünk. Ne akarjunk egyszerre sokat. Ne akarjunk pl. azonnal — szakemberek megkérdezése nélkül — mondjuk egyéni túlfűtöttségtől vezetettve, modern gazdasági művelési rendszerbe: Norfolk-i — vagy Holsteini vetésforgóba „belehasítani“, mert hiszen a gazdálkodás formája jórészt a táj adottságaiba nőtt bele a századok tapasztalatai és fejlődése folyamán, s az irtásterületbe esetleg beültetett kényes palánták a haladó ember pusztá parancsszavára csakúgy nem erednek meg, mint ahogyan a páras levegőhöz alkalmazkodott hollandi tehének tüdővérszben pusztulnak el kontinentális klímánk alatt, vagy ahogyan egyes talajaink kedvezőtlen természetére ráerőszakolt „Azotogén“ és „Nitragin“-oltások sem verhetnek kultúrát. — Nagyon, nagyon fontos a gazdasági haladás, de annak mindig a táj gazdasági alapelehetőségeibe és természeti viszonyaiba kell beilleszkednie. Manapság már a közlekedési viszonyok, a polgárosultság, a piaclehetőségek, a rentabilitás és legfőképpen a természet adottságainak figyelembevételével: okszerű vidék, vagy tájgazdálkodást szerveznek, amelynek megvalósításában a népművelőnek is tevékenykednie kell. Minden téren így van ez. Az adottságokból, a vidékből, a tájból, a faluból kell kiindulnunk, ezért szükséges a tárgyilagos faluismeret. Ismereteink alapján vázoljuk a népművelés tennivalóit, kidolgozzuk a tárgyköröket s minden kérdést szakavatott kézbe adunk.

A tárgyilagos faluismeretre azért is szükségünk van, hogy a vendég előadókat, — akiket a falusi nép mindenütt nagyon szívesen hallgat — előzőleg tájékoztathassuk a helyi viszonyokról.

Elv: lehetőleg mindig szakavatott embert szólaltassunk meg. Ránk hátról viszont a népművelésben a szervezésen kívül a nevelői tevékenység, legfőképpen pedig a nemzeti kultúrában való nevelés.

*Kiss István dr.*